

ULOGA MOTORIČKOG PONAŠANJA DECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA U FORMIRANJU POJMA O SEBI

Dušan Perić, Fakultet za sport i turizam, Novi Sad

Mariana Tišma, Fakultet za sport i turizam, Novi Sad

Sažetak

Na uzorku od 42 dece predškolskog uzrasta (22 dečaka i 20 devojčica), uzrasta 6 godina (± 3 meseca), procenjen je kvalitet motoričkog ponašanja i nivoa opštih intelektualnih sposobnosti, te analiziran pojam o sebi. Motoričko ponašanje procenjeno je pomoću šest kretnih zadataka tehnikom skaliranja. Za analizu pojma o sebi korišćen je psihološki intervju tokom kojeg su deca opisivala doživljaj svojih sposobnosti u odnosu na: prošlost, sadašnjost i budućnost. Podaci o self-konceptu upotpunjeni su analizom dečjih crteža. Primenom Ravenovih progresivnih matrica u boji procenjene su intelektualne sposobnosti sa ciljem da se grupe homogenizuju i eliminišu potencijalni parazitarni faktori.

Statističkom analizom prikupljenih podataka utvrđeno je da motorika ima značajnu ulogu u formiranju pojma o sebi, pre svega kod dečaka. Iako se ispitanici muškog i ženskog pola nisu statistički značajno razlikovali u pogledu kvaliteta motoričkog ponašanja, utvrđene su značajne razlike u pogledu pojmova koje koriste prilikom opisivanja sebe, naročito u sadašnjosti i budućnosti. Pokazalo se da prilikom opisivanja sebe, motoričke pojmove daleko više koriste dečaci, pogotovo oni sa višim nivoom motoričkog ponašanja. U odnosu na prošlost, i dečaci i devojčice sebe dominantano opisuju kroz nemoć. U sadašnjosti devojčice najviše koriste pojmove vezane za igru i samostalnost, dok u odnosu na budućnost najviše koriste pojmove vezane za profesije i polne uloge. Ovo pokazuje da je uticaj socijalnih faktora veoma prisutan već u najranijim periodima života. Utvrđeno je da simptomatične crteže prvenstveno imaju deca sa najslabije ocenjenom motorikom.

Ključne reči: Deca predškolskog uzrasta, Motoričko ponašanje, Self-koncept

THE ROLE OF PRE-SCHOOL CHILDREN MOTOR BEHAVIOR IN DEVELOPING THEIR SELF-CONCEPT

Abstract

The assessment of motor behavior and general intellectual abilities were performed on a sample of 42 pre-school children (22 boys and 20 girls) aged 6 (± 3 months); moreover, the self-concept of those children was analysed. For the assessment of their motor behavior six movement tasks were chosen and the Mary Gutrich scale was applied for the analysis of the results. The children's intellectual abilities were assessed by the means of Raven's colored progressive matrices so as to enable the groups to homogenise, as well as to eliminate potential parasite factors when

drawing conclusions. The self-concept analysis was performed using the psychological interview during the course of which the children described their impression of their own abilities with regard to the past, present and future. The data related to the self-concept were complemented with the analysis of the children's drawings.

The statistical analysis of the data gathered showed that motor behavior plays a significant role in developing one's self-concept, which is especially true of boys. Even though there is no significant statistical difference between boys and girls with respect to the quality of their motor behavior, there are significant differences between them pertaining to the vocabulary they use when describing their own selves, i.e. their self-concept, especially with respect to the present and future. Boys seem to use more extensive motor-related vocabulary when describing themselves, especially those with greater motor skills. Both boys and girls show a tendency to describe themselves as incapable in the past. When describing their present moment capabilities, girls tend to use vocabulary related to play and independence, whereas they mostly use vocabulary related to professions and sex roles when referring to the future. These findings indicate that social factors are of immense importance from a very early age, especially among girls. Moreover, the results show that drawings done by children with the weakest motor skills are rather symptomatic.

Key words: Pre-school children, Motor behavior, Self-concept

TIMS Acta (2014) 8, 31-40

Uvod

Znanje ili svest o sebi izražava se na mnogo načina, pa zato postoji više aspekata njegovog proučavanja. Metodološka ograničenja u primeni eksperimentalnog pristupa većinu istraživača navode na ispitivanje samo pojedinih aspekata čije manifestacije se prate kroz ponašanje pojedinca u određenoj situaciji. Jedan od njih je i motoričko ponašanje za koje se smatra da ima važnu ulogu u formiranju i anilizi self-koncepta. Veza između motoričkog ponašanja i pojma o sebi je predmet i ove studije.

Od pionira teorijske analize dečjeg self-koncepta Zazoa (Zazzo, 1975) i Valona (Valon, 1985), kao predstavnika francuske sociološke škole, tē od Luisa (Lewis, 1979), tipičnog teoretičara socijalne kognicije, do danas je objavljen veći broj radova koji ukazuju na značaj kvalitativnog nivoa motorike za formiranje pojma o sebi kod dece predškolskog uzrasta. Neki autori, poput Valona (Walon, 1959), Montesorijeve (Montessori, 1979), Pregrada (Pregrad, 1979), Tanackovića (Tanacković, 1981), Ognjenovićeve (Ognjenović, 1988), a naročito Bojanina (Bojanin, 1985), smatraju da motoričko ponašanje dece još od prvih dana života ima presudni značaj za senzomotorni razvoj deteta i formiranje realnog pojma o sebi,

kako u odnosu na okruženje, tako i u odnosu prema samom sebi. Na temelju rezultata istraživanja, razvijen je čitav sistem za pravilno formiranje i otklanjanje problema u senzomotornom razvoju označen kao – reedukativni metod.

Prema analizama Kelera i saradnika (Keller et al., 1978) u savremenim teorijskim konceptima izdvajaju se dva pristupa. Na jednoj strani su autori poput Džejmisa, Simondsa, Sekorda, Žerarda, Stagnera koji smatraju da doživljaj vlastitog tela i motoričke spretnosti (body image) ima centralnu ulogu u proceni sebe kod male dece. Štaviše, uočeno je da deca do sedme godine života druge opisuju isključivo kroz fizički izgled (Livesley, Bromley, Shantz). Drugi, pak, tvrde (Gellert, Nelson, Erikson, Piaget) da kod dece slika o telu ne može biti dovoljno stabilna kako bi bila od centralnog značaja za malu decu. Oni ističu da doživljaj akcione kompetencije može biti glavna karakteristika self-koncepta. Do sličnih saznanja su došli Pul, Miler i Čerč (Poole, Miller, & Church, 2004), koji ističu da deca u periodu između treće i četvrte godine grade sliku o sebi na osnovu onoga što mogu, odnosno na osnovu veština koje podrazumevaju finu motoriku, dok se u periodu između pete i šeste godine self-koncept više bazira na interpersonalnim odnosima, odnosno na pitanju „Ko sam ja u odnosu na druge?“, a samopoštovanje se tiče

pitanja „Kako se brinem o sebi?“.

Marš, Elis i Krejven (Marsh, Ellis & Craven, 2002) primećuju da okosnica dotadašnjih istraživanja (Eder i Mangelsford) kod starije dece, adolescenata i odraslih se više fokusira na individualnim razlikama u evaluacionim aspektima self-koncepta, dok se kod dece predškolskog uzrasta više zasniva na kategoriji samoopisa (self-description). Iako su krenuli od pretpostavke da će pronaći veći broj faktora od značaja za self-koncept kod dece uzrasta od četiri do sedam godina, isti autori analizom ranijih istraživanja pronalaze samo dve značajne komponente: kompetenciju i socijalnu prihvatljivost. Harterova (prema Maršu et al., 2002) sugeriše da deca tokom ranog detinjstva mogu da konstruišu konkretne kognitivne predstave sebe u budućnosti, ali da se to mora shvatiti samo kao posebne, taksonomske osobine, kako ih Fišer (prema Maršu et al., 2002) naziva „jedna reprezentacija“. Takođe, ona navodi da u ovoj fazi razvoja deca imaju poteškoća u razlikovanju stvarnih i željenih atributa, kao i sa uključivanjem socijalno poželjnih informacija u svrhu samoevaluacije, pa je usled toga njihova samoevaluacija nerealno pozitivna.

Marš i saradnici (2002) su tokom svog istraživačkog staža došli do saznanja da self-koncept postaje sve multidimenzionalniji razvojem od deteta do odrasle osobe. Oni ističu da je kod male dece self-koncept konzistentno visok, ali da povećanjem životnog iskustva deca uče o svojim relativnim snagama i slabostima, të im usled toga nivo self-koncepta opada. Individualni self-koncept postaje raznovrsniji i povezaniji sa eksternim pokazateljima kompetencija (veštine, dostignuća, poređenje sa drugima itd.). Što se tiče polnih razlika u ovom periodu, isti autori su utvrdili da je pojam o sebi uslovljen tradicionalnim polnim stereotipima. Stoga je za devojčice karakteristično da pojam o sebi više grade na osnovu izgleda, a dečaci na osnovu fizičkih sposobnosti.

Kada je reč o povezanosti self-koncepta i crteža ljudske figure, treba istaći kako se mnogi autori slažu da veličina crteža ljudske figure može ukazivati na crtačevo samopoštovanje (Thomas & Silk, 1990). Mali crtež, u odnosu na veličinu očekivanu za uzrast, povezuje se s niskim samopoštovanjem, anksioznošću, depresijom i osećajem inferiornosti. Međutim, ljudska figura uvećanih dimenzija takođe može ukazivati na osećaje inferiornosti. U tom slučaju radi se o korišćenju kompenzacije kao

mehanizma odbrane. Uvećanu ljudsku figuru neki smatraju indikatorom određenih osobina ličnosti, kao što su agresivnost ili grandioznost (Knežević, 2006).

Metode

Ovo je transversalna empirijska studija kojom je obuhvaćen uzorak od 42 dece uzrasta šest godina ($\pm$ tri meseca). Svi ispitanici (22 dečaka i 20 devojčica) su tokom prikupljanja podataka redovno pohađali predškolske ustanove u Beogradu. Svakom detetu je, pod istim uslovima, procenjen kvalitativni nivo motoričkog ponašanja i struktura self-koncepta. Sa ciljem da se kao potencijalni parazitar faktori iz statističkog zaključivanja isključe kognitivni elementi, grupa ispitanika je homogenizovana prema nivou opštih intelektualnih sposobnosti za čiju procenu je korišćen standardizovani instrument – Ravenove progresivne matrice u boji (Raven, 1963).

Za procenu motoričkog ponašanja ispitanika korišćena je baterija sastavljena od sledećih šest kretnih zadataka: (1) skok u dalj iz mesta, (2) vijugavi *shuttle-run* na deonici od 10 metara sa prenošenjem vrećica sa peskom, (3) povlačenje rukama uz strmu ravan (kosu švedsku klupu standardnih dimenzija) u ležećem položaju na stomaku, (4) bacanje medicine od 1 kg u dalj, (5) nabacivanje obruča prečnika 35 cm na stalak visine 30 cm sa udaljenosti od 2 m i (6) hodanje u oba smera po suženoj površini (obrnutoj švedskoj klupi) sa okretom za 180° na kraju klupe. Rezultati ispitanika, ostvareni tokom izvođenja kretnih zadataka, iskazivani su kao atributivne vrednosti specifične skale Meri Gatrič (prema Watson & Lingren, 1973) koju je Perić (Perić, 2009) adaptirao za primenu u institucionalnim uslovima rada (Prilog 1). Tako je kvalitet motoričkog ponašanja ispitanika svrstan u jednu od četiri razvojne kategorije – (1) dete ne čini pokret, (2) veština u fazi formiranja, (3) postignuće osnovnih pokreta i (4) vešto izvođenje sa varijacijama u upotrebi.

Za analizu pojma o sebi korišćen je psihološki intervju prema modelu Kelera i saradnika (1978) tokom kojeg su deca opisivala doživljaj svojih sposobnosti u odnosu na: prošlost, sadašnjost i budućnost. Preciznije, tokom razgovora sa psihologom davali su odgovore na tri pitanja: (1) Šta si nekada umeo? (tj. šta si umeo kad si bio sasvim mali?), (2) Šta sada umeš? i (3) Šta bi voleo da znaš kad porasteš? Svi registrovani odgovori podeljeni su

u nekoliko tipičnih grupa u zavisnosti od sadržaja opisa. Radi dobijanja kompleksnijih informacija o self-konceptu ispitanika, sprovedena je i analiza dečjih crteža. Psiholog je, naime, od svakog ispitanika tražio da crtežom prikaže sebe.

Rezultati u svim statističkim serijama iskazivani su u vidu frekvencija. Zbog toga je prilikom matematičkog procesiranja, kao odgovarajuća procedura, korišćen χ^2 -test za testiranje značajnosti razlika između više empirijskih frekvencija. Statistička analiza je realizovana pomoću aplikacionog programa SPSS.

Prilog 1. Modifikovana skala Meri Gatrič za procenu motoričkih veština dece predškolskog uzrasta.

RAZVOJNA KATEGORIJA	RAZVOJNI NIVO	OCENA
I Dete ne čini pokret	1. Povlači se kad je suočeno sa prilikom za izvršenje.	1
	2. Ne pokušava, ali se ne povlači.	2
II Veština u fazi formiranja	3. Pokušava, ali traži podršku i pomoć.	3
	4. Pokušava bez pomoći, ali nije uspešno u tome.	4
	5. Napredak, ali koristi nepotpune pokrete.	5
	6. Vežba osnovne pokrete.	6
	7. Usavršava pokrete.	7
III Postignuće osnovnih pokreta	8. Pokreti koordinisani.	8
	9. Lako izvođenje, dete pokazuje zadovoljstvo.	9
	10. Pokazuje tačnost, lakoću i preciznost.	10
IV Vešto izvođenje sa varijacijama u upotrebi	A. Isprobava veštinu unoseći otežavajuće pokrete.	11
	B. Kombinuje aktivnost sa drugim veštinama.	12
	C. Ubrzava izvođenje, takmiči se sa sobom ili sa drugima.	13
	D. Koristi veštinu na širem planu.	14

Rezultati

Indikatori kvaliteta motoričkog ponašanja ispitanika prikazani su samo pomoću globalnih ocena koje su izvedene iz pojedinačnih ocena registrovanih u šest primenjenih kretnih zadataka (Tabela 1). Razlog za to je što prilikom upoređivanja rezultata između svakog od šest motoričkih zadataka ni u jednom slučaju nije dobijena statistički značajna razlika. Praktično, svaki zadatak dao

je gotovo identičnu sliku o nivou motoričkog ponašanja ispitanika, što je korespondentno sa nekim teorijskim stavovima koji ukazuju na to da je dečja motorika slabo izdiferencirana i da u njenoj latentnoj strukturi egzistira samo opšti (generalni) faktor (Perić, 1994). Tako se pokazala opravdanom primena skale Meri Gatrič za procenu razvojnog nivoa motorike, umesto klasičnih kvantitativnih merenja motoričkih sposobnosti koja se susreću u radu sa odraslima.

Tabela 1. Distribucija skalarnih vrednosti dobijenih prilikom procene dečje motorike

Razvojni nivo motorike	Dečaci		Devojčice		Ceo uzorak	
	frek.	Relativne	frek.	Relativne	frek.	Relativne
Veština u fazi formiranja	6	27,3%	10	50,0%	16	38,1%
Postignuće osnovnih pokreta	11	50,0%	8	40,0%	19	45,2%
Vešto izvođenje sa varijacijama	5	22,7%	2	10,0%	7	16,7%

$$\chi^2 = 2,67$$

$$Sig. = .263$$

Dobijeni podaci pokazuju da su na nivou kompletnog uzorka najviše zastupljeni ispitanici sa prosečnim kvalitativnim nivoom motoričkog ponašanja, što je u skladu sa očekivanom teorijskom distribucijom utvrđenom u dosadašnjim istraživanjima. Ono što je takođe korespondentno sa vladajućim teorijskim stavovima je i odsustvo

statistički signifikantne razlike između kvaliteta motorike ispitanika u odnosu na polni dimorfizam u ovom uzrasnom dobu. Kod ispitanika oba pola, obuhvaćenih ovim istraživanjem, utvrđene su gotovo identične distribucije skalarnih vrednosti, kako u svakom pojedinačnom kretnom zadatku, tako i na nivou sumarne ocene

kvaliteta motoričkog ponašanja. Ovaj podatak stvorio je mogućnost da se uticaj motorike na strukturu self-koncepta posmatra na nivou kompletnog uzorka.

Svi odgovori evidentirani tokom obrazlaganja self-koncepta, bez obzira da li su vezani za prošlost, sadašnjost ili budućnost, razvrstani su, prema logičkoj i semantičkoj sličnosti, u trinaest karakterističnih grupa (kategorija), među kojima je značajno mesto pripalo i motornim veštinama (Tabela 2). Uočeno je da su ispitanici u odnosu na vreme (sadašnjost, prošlost, budućnost) koristili različite kategorije odgovora (Tabele 3, 4, 5). Utvrđeno je da su prilikom objašnjavanja sebe u prošlosti izostale signifikantne razlike između odgovora dečaka i devojčica, i kod jednih i kod drugih izrazito

su dominirali odgovori vezani za ispoljavanje nemoći, a zatim slede odgovori vezani za igru. Međutim, prilikom prikazivanja sebe u sadašnjosti i budućnosti dečaci i devojčice su koristili statistički značajno različite opise. Motoričke pojmove su značajno više koristili dečaci, kako u sadašnjosti tako i u budućnosti. Ova kategorija odgovora je, praktično, bila kategorija sa ubedljivo najvećim frekvencijama. Devojčice su u sadašnjosti najviše koristile pojmove vezane za igru i samostalnost, a u odnosu na budućnost pojmove vezane za profesije i polne uloge. Uprkos odsustvu egzaktnih razlika u opštoj oceni motorike dečaka i devojčica, zastupljenost motorike u definisanju njihovog self-koncepta nije bila ista.

Tabela 2. Tipični odgovori korišćeni za opis dečjih umenja u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti

<i>Kategorija odgovora</i>	<i>Karakteristični odgovori</i>
Motorne veštine	- Prevrtao sam se napred-nazad, valjao sam se... - Umem da skačem, pravim kolut, vozim bicikl, trčim - Da se skijam
Manipulativne veštine	- Da pravim od kockica - Da lepim papiriće - Da gradim kućice - Da pravim lutke i ćupove
Intelektualne sposobnosti	- Znam slova - Znam da pišem - ... da učim engleski
Crtanje	- Da umem da crtam kućicu, dečaka
Igra	- Umem da se igram - Igramo se doktora - ... sa bebama...
Uslovno umetnost	- ... da igram balet - ... da pevam - ... da sviram klavir
Samostalnost	- Sam jedem - Kupam se - Idem u prodavnicu, podrum...- ... da uključim mašinu
Socijalno poželjno ponašanje	- Da me upišu u školu - Da budem dobar djak - Da me mama pohvali - Da budem dobro dete
Polne uloge	- Da se šminkam - Da perem veš DEVOJČICE - Da kuvam ručak - Da rodim bebu - Da pomažem mami
	DEČACI - Da budem jak - Da popravljam auto
Profesije	- Da budem lekar, milicionar, vatrogasac, frizer, učiteljica...
Nadmoć	- Znam svašta - Mogu sve
Nemoć	- Ništa nisam znao - Ništa nisam mogao - Nisam mogao da govorim i hodam
Ostalo	- Da režem olovke - Da sadim biljke

Tabela 3. Distribucija pojmova koji su dominirali u odgovoru na pitanje: „Šta si nekada umeo?“

<i>Korišćeni pojmovi</i>	<i>Dečaci</i>	<i>Devojčice</i>	<i>Ukupan uzorak</i>
Pojmovi vezani za motoriku	9,1%	15,0%	11,9%
Pojmovi vezani za igru	27,3%	20,0%	23,8%
Ispoljavanje nemoći	54,5%	55,0%	54,8%
Ne zna odgovor	9,1%	10,0%	9,5%

 $\chi^2 = ,549$ Sig. = .908**Tabela 4.** Distribucija pojmova koji su dominirali u odgovoru na pitanje: „Šta sada umeš?“

<i>Korišćeni pojmovi</i>	<i>Dečaci</i>	<i>Devojčice</i>	<i>Ukupan uzorak</i>
Pojmovi vezani za motoriku	45,5%	10,0%	28,6%
Manipulativne veštine	13,6%	5,0%	9,5%
Intelektualne sposobnosti	4,5%	20,0%	11,9%
Sposobnosti vezane za crtanje	18,2%	15,0%	16,7%
Pojmovi vezani za igru	13,6%	25,0%	19,0%
Iskazivanje samostalnosti	4,5%	25,0%	14,3%

 $\chi^2 = 11,373$ Sig. = .044***Tabela 5.** Distribucija pojmova koji su dominirali u odgovoru na pitanje: „Šta bi voleo da znaš?“

<i>Korišćeni pojmovi</i>	<i>Dečaci</i>	<i>Devojčice</i>	<i>Ukupan uzorak</i>
Pojmovi vezani za motoriku	40,9%	5,0%	23,8%
Intelektualne sposobnosti	4,5%	15,0%	9,5%
Socijalno poželjna ponašanja	13,6%	15,0%	14,3%
Pojmovi vezani za polne uloge	4,5%	30,0%	16,7%
Izbor različitih profesija	31,8%	30,0%	31,0%
Ne zna odgovor	4,5%	5,0%	4,8%

 $\chi^2 = 12,352$ Sig. = .032*

Prethodni zaključak potkrepljuju i jasne razlike između tipičnih crteža dečaka i devojčica na uzrastu od šest godina (Slike 1 i 2). Dok su dečaci sebe dominantno prikazivali u aktivnostima uslovno vezanim za sport, dotle su u crtežima devojčica daleko više bili zastupljeni estetski elementi i to pre svega oni vezani za naglašavanje polnih uloga.

Kontingencijskom analizom (Tabele 6, 7, 8) upoređena je zastupljenost pojedinih kategorija odgovora među ispitanicima sa različitim kvalitativnim nivoima motoričkog ponašanja (Procenom motorike evidentirana su samo tri nivoa: *veština u fazi formiranja, postignuće osnovnih pokreta i vešto izvođenje sa varijacijama*). Ispostavilo se da u sva tri vremenska opisa sebe (u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti) motoričke pojmove značajno više upotrebljavaju deca sa višim nivoima motorike.

Tabela 6. Distribucija odgovora na pitanje „Šta si nekada umeo?“ kod ispitanika različitog kvalitativnog nivoa motoričkog ponašanja

<i>Korišćeni pojmovi</i>	<i>Veština se formira</i>	<i>Osnovni pokreti</i>	<i>Vešto izvođenje</i>	<i>Total</i>
Motorika	1	1	3	5
Pojmovi vezani za igru	3	3	4	10
Ispoljavanje nemoći	10	13	0	23
Ne zna odgovor	2	2	0	4

$\chi^2 = 16,210$ Sig. = .013*

Tabela 7. Distribucija odgovora na pitanje „Šta sada umeš?“ kod ispitanika različitog kvalitativnog nivoa motoričkog ponašanja

<i>Korišćeni pojmovi</i>	<i>Veština se formira</i>	<i>Osnovni pokreti</i>	<i>Vešto izvođenje</i>	<i>Total</i>
Motorika	0	5	7	12
Manipulativne veštine	1	3	0	4
Intelekt. sposobnosti	1	4	0	5
Crtanje	4	3	0	7
Pojmovi vezani za igru	6	2	0	8
Samostalnost	4	2	0	6

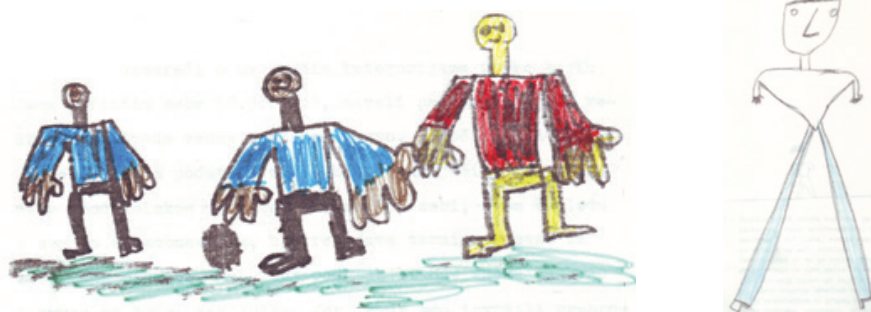
$\chi^2 = 30,567$ Sig. = .001*

Tabela 8. Distribucija odgovora na pitanje „Šta bi voleo da znaš?“ kod ispitanika različitog kvalitativnog nivoa motoričkog ponašanja

<i>Korišćeni pojmovi</i>	<i>Veština se formira</i>	<i>Osnovni pokreti</i>	<i>Vešto izvođenje</i>	<i>Total</i>
Motorika	0	4	6	10
Intelekt. sposobnosti	2	2	0	4
Socijalna prihvatljivost	5	1	0	6
Polne uloge	2	4	1	7
Profesije	5	8	0	13
Ne zna	2	0	0	2

$\chi^2 = 27,862$ Sig. = .002*

Slika 1. Tipični crteži devojčica

Slika 2. Tipični crteži dečaka

Slika 3 Simptomatični crteži jedne veoma gojazne devojčice i dečaka sa najslabijom motorikom u grupi

Prikazani empirijski podaci upućuju na to da motoričko ponašanje predškolske dece, po svemu sudeći, igra značajnu ulogu u formiranju njihovog self-koncepta. Iako postoje razlike između dominantnih pojmova prisutnih u opisima dečaka i devojčica, koji ukazuju i na značajan uticaj socijalnih faktora (vaspitanja pre svega), još jednom je potvrđena velika uloga motorike u kompleksnom dečjem razvoju. U prilog ovom zaključku idu i karakteristični primeri crteža dece sa najslabijim nivoom motoričkog ponašanja (Slika 3). Pokazalo se, naime, da su simptomatični crteži (sa nerealnim prikazom sebe ili sa prikazivanjem sebe kao inferiorne osobe) zabeleženi prvenstveno kod ispitanika oba pola sa najslabijom motorikom u grupi.

Diskusija

Iako se odgovori dečaka i devojčica nisu statistički značajno razlikovali u pogledu kvaliteta motoričkog ponašanja, utvrđene su značajne razlike među njima u

pogledu pojmova koje koriste prilikom opisivanja sebe (definisanja self-koncepta), naročito u sadašnjosti i budućnosti. Dakle, rezultati prikazani u Tabelama 3, 4 i 5 su u skladu sa već postojećim činjenicama koje govore u prilog tome da dečaci pojam o sebi u većini slučajeva grade na osnovu motoričkih veština, dok se devojčice više oslanjaju na pojmove vezane za igru, samostalnost i intelektualne sposobnosti. Takođe, oni govore u prilog činjenicama navedenim u radovima Kelera i sar. (1978) i Marša i sar. (2002) da već u najranijim periodima života postoji značajan uticaj polnih stereotipa na formiranje self-koncepta. Međutim, kako signifikantnost polne razlike izostaje prilikom odgovora vezanih za prošlost, a prisutna je već prilikom odgovora vezanih za sadašnjost, moglo bi se reći da upravo u ovom uzrasnom periodu, odnosno kod dece od šest godina, počinje formiranje polnih uloga, të se usled toga, verovatno, među njima i pojavila razlika u definisanju self-koncepta.

U odnosu na prošlost, i dečaci i devojčice sebe dominantano opisuju kroz nemoć, što govori u prilog tome

da deca na ranijem uzrastu sliku o sebi grade na osnovu onog što (ne)mogu, dok se na uzrastu od šest godina više baziraju na poređenje sa drugima, odnosno, na svoje kompetencije i socijalnu prihvatljivost. Takođe, ovi rezultati bi mogli ukazivati i na to da deca već u ovom uzrastu imaju sposobnost analize svog napretka u odnosu na one elemente slike o sebi koji su im bitni (da su sada samostaljniji, spretniji, pametniji,...) i da u odnosu na svest o količini napretka grade svoje samopouzdanje.

Rezultati prikazani u Tabelama 7 i 8 su takođe u skladu sa rezultatima ranijih istraživanja koja sugerišu da deca sa višim nivoom motoričkog ponašanja grade pojam o sebi, u sva tri vremenska okvira, upravo kroz ovu dimenziju. Za razliku od njih, deca kojima je nivo motoričkog ponašanja procenjen kategorijama „osnovni pokreti“ ili „veština u formiranju“, sliku o sebi manifestuju kroz odgovore iz drugih kategorija. Takođe se uočava da oni kojima je motorika u fazi „izvođenja osnovnih pokreta“, motoriku koriste prilikom opisa sebe u budućnosti, verovatno u nadi da će savladati trenutne prepreke, dok se oni koji imaju najslabiju motoriku, za razvoj i manifestaciju slike o sebi u sadašnjosti okreću pojmovima vezanim za igru, a u budućnosti ka socijalno poželjnim ponašanjima i različitim profesijama.

Rezultati istraživanja ukazuju i na to da se kod dece sa slabijom motorikom uočava tendencija da sebe ni u budućnosti ne vide kao motorički dominantne osobe. Kako su svi ispitanici ujednačenih intelektualnih sposobnosti, tè kako na predškolskom uzrastu egzistira samo faktor opštih motoričkih sposobnosti, može se reći da nemaju realnih razloga za to. Dakle, ovaj rezultat bi ujedno mogao biti alarm za one koji sa decom rade. Naime, postoji opasnost da deca već na ovom uzrastu odustaju od mogućnosti daljeg razvoja u motoričkom smislu, tè da se okreću kompenzatornim rešenjima za izgradnju slike o sebi. Upravo je to ono što treba sprečiti, ako se uzme u obzir važnost bavljenja fizičkom aktivnošću za rast i razvoj deteta, kao i važnost rekreativnog bavljenja sportom tokom čitavog života.

Zaključak

Rezultati dobijeni ovom empirijskom studijom, kojom je obuhvaćen uzorak šestogodišnjaka iz predškolskih ustanova, potvrdili su pretpostavke prethodnih

istraživanja o značajnoj ulozi motoričkog ponašanja za formiranje dečjeg self-koncepta. Upoređivanjem nivoa motoričkih sposobnosti nisu utvrđene statistički značajne razlike između ispitanika različitog pola. Na osnovu toga, bilo je realno pretpostaviti da dečaci i devojčice ovog uzrasta u sličnoj meri koriste motoričke pojmove prilikom objašnjavanja sebe, odnosno da motorika za njih ima približno istu važnost. Ispostavilo se, međutim, da je motorika bila mnogo prisutnija u formiranju self-koncepta dečaka. Oni su motoričke pojmove daleko više koristili od devojčica, naročito prilikom objašnjavanja sebe u sadašnjosti i budućnosti. Ove razlike potkrepile su i analize crteža pokazavši da su elementi motoričkog ponašanja izrazito više zastupljeni kod dečaka. U odgovorima i crtežima devojčica, umesto elemenata motorike, dominirali su motivi koji su više povezani sa polnim ulogama i profesionalnom orijentacijom.

Ovi empirijski podaci nedvosmisleno ukazuju na veliki značaj motoričkog ponašanja već u ranim fazama formiranja self-koncepta, ali potvrđuju i presudan uticaj socijalizacije, koji je dokazan u prethodnim istraživanjima. Po svemu sudeći, i veća zastupljenost motorike u ponašanju dečaka predškolskog uzrasta može se tumačiti kao posledica vaspitanja i uticaja sredine. Drugim rečima, kulturni stereotip o muškarcima kao jačem i ženama kao slabijem polu, dosta je izražen već u najranijim fazama odrastanja.

LITERATURA

- Bojanin, S. (1985). *Neuropsihologija razvojnog doba i opšti reedukativni metod*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Keller, A., Ford, LR, H. & Meacham, J.A. (1978). Dimensions of self-concept in preschool children. *Developmental psychology*. 14 (5) 483-489.
- Knežević, S. (2006). *Neka obilježja dječijeg crteža različite afektivne obojenosti*. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- Lewis, M. & Brooks-Gunn, J. (1979). *Social cognition and the acquisition of self*. New York, London: Plenum Press.
- Marsh H. W., Ellis L. A. & Craven R. G. (2002). How do preschool children feel about themselves? Unraveling measurement and multidimensional self-concept structure. *Developmental Psychology*, 38(3) 376–393.
- Montesori, M. (1979). *La Maisson des enfants*. Paris: Desclée de Brouwer.
- Ognjenović, V., Beljanski, Lj., Trikić, Z. & Perić, D. (1988). Razvoj pojma o sebi u uslovima dečjeg vrtića. *Zbornik radova IX kongresa psihologa Jugoslavije, Vrnjačka Banja*.
- Perić, D. (1994). A comparative analysis of the methods used to assess the motor activity of preschool children. In: *Current research into*

sports sciences; Res. Institute of physical culture, St. Petersburg, 59-63.

- Perić, D. (2009). *Dijagnostika – merenje, testiranje i procenjivanje u sportu*. Beograd: Ministarstvo omladine i sporta R. Srbije.
- Poole, C., Miller, A.S. & Church, E. (2004). Ages & Stages: How Children Develop Self-Concept; *Early Childhood Today* (<http://www.scholastic.com>).
- Pregrad, Z. (1979). Razlikovanje stvarnog i istinitog. *Sarajevo: Porodica i dijete* (12) 10-11.
- Raven, M. (1963). *Progresivne matrice u boji – serija A, Ab, B*. Beograd: Savez društava psihologa Srbije.
- Tanacković, S. (1981). Orijentacija u prostoru i vremenu. *Sarajevo: Porodica i dijete* (3) 12-15.
- Thomas, G.V. & Silk, A.M.J. (1990). *An introduction to the psychology of children's drawings*. London: Harvester Wheatsheaf.
- Valon, A. (1985). *Psihički razvoj deteta*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Walon, H. (1959). Syndromes d'insuffisance psycho-motrice et types psycho-moteurs. *Enfance*, Paris (3-4) 240-251.
- Watson, I.R. & Lingren, H.C. (1973). *Psychology of the Child (third edition)*. New York-London: John Wiley-Sons Inc.
- Zazzo, R. (1975). *Manuel pour l'examen psychologique de l'enfant. Neuchatel*. Delah et Niestl.
-

Datum prijave rada: 05.12.2013.

Datum prihvatanja rada: 30.01.2014.

Kontakt

Dušan Perić, Fakultet za sport i turizam, Novi Sad,
Radnička 30a
E-mail: dusan.peric@tims.edu.rs

Mariana Tišma, Fakultet za sport i turizam, Novi Sad,
Radnička 30a
E-mail: mariana.tisma@tims.edu.rs